

עומק הפשט עיונים ברפ"י

על פי 'לקוטי שיחות' בדרך י"ד

פ' נצבים

הערות והארות יתקבלו בברכה בטל'
08-6882799 / 050-4125205
או במייל rizs@neto.bezeqint.net
ניתן גם להזמין לפרשיות נוספות

כל הזכויות שמורות

תוכן העיונים

(א) "מחוטב עציך עד שואב מימך" (כט, י) – ומפרש רש"י ש"באו כנענים להתגייר בימי משה" / במדרש תנחומא נאמר שמושה "לא קיבלן", אך רש"י לא הביא זאת ומשמע שלדעתו כן קיבלם משה / "מחוטב עציך עד שואב מימך" הם פרטים הנכללים ב"גרך אשר בקרב מחניך" / הטעם שפירטם הכתוב בפני עצמו – כדי ללמד אותנו על המאורע שהתחדש אז

(ב) "והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה, הברכה והקללה וגו'" (ל), (א) – מה ענין 'ברכה' לכאן? / "קללה" הבאה לאחר "ברכה" – גורמת לצער וכאב גדול, כי אז נרגש "מחסורו אשר יחסר לו" / "הברכה" ניתנת לכל יהודי מראש – "את הברכה אשר תשמעו וגו'" (תחילת פ' ראה)

"אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם כל איש ישראל. טפכם נשיכם וגרך אשר בקרב מחניך מחוטב עציך עד שואב מימין. לעברך בברית ה' אלקיך ובאלתו אשר ה' אלקיך כורת עמך היום" (כמ, ט"א)

מחוטב עציך – מלמד שצאו כנענים להתגייר בימי משה, כדרך שצאו גבעונים בימי יהושע, וזהו האמור בגבעונים 'ויעשו גם המה בערמה', ונתנס משה חוטבי עלים ושואבי מים:

כתבו המפרשים בכוונת רש"י - שמשה לא קיבל את הכנענים שבאו להיות גרי צדק ולהפוך לחלק מכלל ישראל, אלא הוא שם אותם כעבדים בלבד, שאינם נחשבים לישראלים גמורים.

וכן מבואר ממדרש תנחומא על אתר¹: "מלמד שבאו גבעונים בימי משה ולא קיבלן, שנאמר² 'ויעשו גם המה בערמה' – מהו 'גם'? ללמד שבאו אצל משה ולא קיבלן".

אך כד דייקת בלשון רש"י, הרי הוא משנה מדברי המדרש:

(א) במדרש נאמר "מלמד שבאו גבעונים", ורש"י מוסיף על כך שהם באו "להתגייר"; (ב) רש"י השמיט את דברי המדרש שמשה "לא קיבלן".

1. הובא בילקוט שמעוני כאן. וראה בעץ יוסף שכן היא הגירסא הנכונה בתנחומא.

2. יהושע ט, ד.

ומשינויים אלה מוכח, ששיטת רש"י – בדרך הפשט, "פשוטו של מקרא" – שונה היא משיטת המדרש, ולפי שיטתו הכנענים באו להתגייר ומשה אכן קיבל וגיייר אותם; אלא שמינה אותם לעבודות פחותות, להיות חוטבי עצים ושואבי מים.

רבים ויחיד, כלל ופרטים

ואמנם, בהשקפה ראשונה נראה דבר זה חידוש גדול, לומר שחוטבי העצים ושואבי המים היו גרי צדק, שהרי הכתוב מזכיר "מחוטב עצים עד שואב מימין" לאחר שכבר הזכיר את "גורן אשר בקרב מחניך" – ומשמע איפוא שאינם בכלל. וכפי שרש"י עצמו כותב בפירושו לש"ס³: "מדקרינהו לחוטבי עצים באנפיהו, שמע מינה לאו בכלל ישראל יניהו, ולא בכלל גרים";

אך כד דייקת שפיר – בדרך "פשוטו של מקרא", שהיא דרכו של רש"י בפירושו על התורה (ולכן בכמה מקומות אין שיטת רש"י בפירושו לתורה שווה לשיטתו בפירושו לש"ס, כידוע) – הרי אדרבה, מוכח ש"חוטב עצים עד שואב מימין" הם חלק מעם ישראל:

הכתוב מפרש מיד את הכוונה של אסיפה זו שבה "אתם נצבים היום כולכם" – "לעברך בברית ה' אלקיך ובאלתו אשר ה' אלקיך כורת עמך היום", ומזה מוכח שה"חוטבי עצים ושואבי מים" הם בכלל אלו שעוברים בברית של כל המצוות⁴.

ומכיון שכן, מסתבר שהם בכלל גרים, וזאת משני טעמים:

כן משמע מהצד השווה שבהם בלשון הכתוב: סוגים אלו – "וגורן אשר בקרב מחניך מחוטב עצים עד שואב מימין" – נאמרו כולם בלשון יחיד, מה שאין כן הסוגים שנזכרו לפני זה – "ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם .. טפכם נשיכם" – נאמרו בלשון רבים.

מסגנון הלשון "מחוטב עצים עד שואב מימין" (ולא "חוטב עצים ושואב מימין") משמע שהכתוב בא בזה לפרט את הפרטים שכלולים בתוך הכלל של "וגורן אשר בקרב מחניך".

3. יבמות עט, א.

4. ובביאור הענין על פי שיטת חז"ל (בדרך ההלכה והמדרש) – ראה צפנת פענח כאן, ובהנסמן שם. ואכ"מ.

[ועל דרך לשון הכתוב⁵: "כל בכור בארץ מצרים, מבכור פרעה היושב על כסאו עד בכור השפחה" – שהם הפרטים של "כל בכור"].

חדשים מקרוב באו

אלא שלפי זה קשה – למה מפרטת התורה דוקא גרים אלו ומוציאתם מכלל "גרך אשר בקרב מחניך"? ובהכרח לומר שיש בהם איזה דבר מיוחד שאינו בגרים אחרים. וגם משמע שמציאותם בתור גרים היא ענין חדש, כיון שבכל המקומות לפני זה בתורה לא נזכרו "חוטב עצים ושואב מימין" במיוחד.

ולזה מפרש רש"י, שמכיון שמצינו "חבר במקרא" לגרים מסוג מיוחד – בימי יהושע, מסתבר שהסוג המיוחד שהיה בימי משה היה כמותם, היינו שסיבת הגיור שלהם היתה דומה לסיבת הגיור בימי יהושע:

אז באו הגבעונים להתגייר משום שישראל עמדו לכבוש את ארץ כנען, וכן בימי משה באו כנענים להתגייר בגלל שעמדו ישראל להיכנס לארץ ולכבושה. ולפי זה מובן שבאו להתגייר ערב הכניסה לארץ כנען, ורק אז נתחדש סוג זה של גרים, ולכן נמנו ונתפרטו רק כאן בסוג בפני עצמו.

[ובדרך זו יתבאר גם דיוק לשונו של רש"י, שהעתיק את הכתוב ביהושע לגבי הגבעונים: "ויעשו גם המה בערמה"; ולכאורה, למה הוצרך להעתיק גם תיבת "בערמה" – הרי התיבות "ויעשו גם המה" כשלעצמם מספיקים הם להוכיח שהיה עוד מקרה דומה?]

אלא שכוונתו בזה לתרץ התמיהה – איך אפשר לומר שמשה אכן קיבל את הכנענים וגיייר אותם? הרי בימי יהושע גרם מעשה קבלת הגבעונים לתלונה של בני ישראל על נשיאי העדה, כמסופר בספר יהושע; ואם היה כן כבר אצל משה ומשה קיבלם, איזה מקום יש לטענה? ! ועוד: היה ליהושע להשיב להטוענים שכבר עשה משה כן!

וליישב זה מעתיק רש"י גם את תיבת "ויעשו גם המה" בערמה – כלומר: התלונה בימי יהושע היתה כיון שהגבעונים אז באו בדרך ערמומית ולא ישרה, ועל כך היתה

התלונה; ואילו בימי משה באו כנענים להתגייר סתם, בכוונה גלויה⁶ - ולכן לא היה יכול יהושע להשיב שכן עשה משה, כי אין הנידון דומה לראיה].

ללמד על עצמו יצא!

אלא שעדיין אינו מובן:

למאי נפקא מינה בעניננו זה שכנענים אלה התגיירו רק עכשיו (כשראו שבני ישראל עומדים לכבוש את הארץ), ומשה שם אותם לחוטבי עצים ושואבי מים - הרי סוף סוף (לפי מה שנתבאר בשיטת רש"י) עכשיו גרים גמורים הם, ולמה הוצרך הכתוב למנותם כסוג בפני עצמו, ולא הסתפק באמירה הכללית: "גרך אשר בקרב מחניך"?

ויש לבאר, שלכן מדייק רש"י בלשונו "מלמד שבאו כנענים להתגייר בימי משה" - ולכאורה תיבת "מלמד" מיותרת היא, והיה רש"י צריך להתחיל מיד: "כנענים באו להתגייר בימי משה" - וכוונתו בזה:

זה שהכתוב מפרט אותם בסוג שונה, (אינו משום שיש הבדל ביניהם לגרים אחרים בקשר לענין הברית המדובר בפרשה כאן, אלא) הוא בכדי ללמדנו דבר זה עצמו ("מלמד") - לספר לנו את עצם הסיפור אשר באו כנענים להתגייר בימי משה כו', וככל המאורעות המסופרים בתורה.

והרי כמה וכמה ענינים לא אמרה התורה בפירוש - אלא רק ברמז. וק"ל.

(חלק יד - נצבים ב)

6. וכן פירש במשכיל לדוד כאן. ועוד.

ב

"והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך והשבות אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך ה' אלקיך שמה. ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום אתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך" (ל, א-ב)

תוכן הענין, שבסופו של דבר ישוב כל אחד מבני ישראל בתשובה שלימה לה'; כי גם מי שעבר על דרכי ה' וכו', הנה על ידי זה שיבואו עליו "כל הדברים האלה הברכה והקללה וגו'", הרי יתעורר להשיב אל לבו ("והשבות אל לבבך") עד שישוב אל ה' בפועל ("ושבת עד ה' אלקיך וגו'").

אמנם קשה, מה ענינה של "הברכה" כאן? מובן שמצב של "הקללה" - ה' ישמרנו — גורם לשבירת הלב וכו', וזו סיבה להתעוררות תשובה; אבל כיצד יתעורר האדם בתשובה מכח "הברכה" שבאה עליו?!

וכן הקשה באור החיים הק':⁷ "למה הוצרך לומר 'הברכה'? כיון שדבר הסובב התשובה הוא מורא הקללה - לא היה לו לומר אלא 'כי יבוא עליך הקללה'!"

והנה, מזה שרש"י בפירושו לא פירש מאומה, אף שדרכו ליישב ולבאר כל דבר הקשה והדורש ביאור ב"פשוטו של מקרא" — מובן שלפי "פשוטו של מקרא" אין מקום לקושיא זו מעיקרא (כי הענין מובן מאליו), וכדלקמן.

7. וכן בפירוש הש"ך עה"ת.

"הברכה (והקללה)" מביאה לתשובה נעלית

ביאור הענין:

בפרשה זו מבואר כיצד הרגש הצער מ"הקללה" יעורר את החוטא לחזור בתשובה, וכפי שמסיים הכתוב – לתשובה נעלית כזו שהיא "בכל לבבך ובכל נפשך".

ומובן בפשטות, שכשם שהתשובה היא באופן נעלה ביותר, עד שחודרת תוך פנימיות לבבו ונפשו – כמו כן מחוייבת להיות סיבתה, הרגש הצער של "הקללה", שהרגשת הצער היא באופן מכאיב במיוחד, יותר מכפי הרגיל ככגון דא.

מה באמת גורם לצער "הקללה" להיות קשה במיוחד, יותר מכפי הרגיל – על זה מבאר הכתוב שהמיוחד כאן הוא ש"כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה", והיינו: שכל פרטי "הקללה" יבואו לאחר שבאו קודם לה כל פרטי "הברכה";

והרי מטבע האדם הוא, אשר אינו דומה כלל הצער מדבר לא-טוב סתם, להצער מדבר לא-טוב שבא לאחר שקדמו דבר טוב, שאז נרגש ובוטל החסרון של הלא-טוב הרבה יותר, הן בכמות והן באיכות.

וזו הכוונה כאן, שכאשר באה "הקללה" לאחר "הברכה", אזי מורגשת "הקללה" בכל עוצמתה וחריפותה (הרבה יותר מאשר אם מלכתחילה לא היתה "ברכה"), ולכן בכוחה לעורר את התשובה בכל מעלתה ותוקפה – "בכל לבבך ובכל נפשך".

לאחר שמתרגלים – קשה להפסיק

והנה לפי ביאור זה הרי השייכות של "הברכה" כאן מובנת בפשטות, ויש לומר שזהו פשוט כל-כך שלכן לא הוצרך רש"י לפרש דבר, כי הוא מהדברים המפורסמים וידועים אפילו לתלמיד צעיר, אשר עשיר שנתהפך עליו הגלגל ונעשה עני (ר"ל) צערו גדול פי כמה ממי שהיה תמיד עני.

ולהוסיף, שתוכן זה מובן גם מתוך דברי רש"י גופא - לעיל בפרשת ראה⁸:

הכתוב מדבר שם במצות הצדקה – "כי יהיה בך אביון .. לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך מאחריך האביון, כי פתוח תפתח את ירך לו והעבט תעביטנו די מחסורו אשר יחסר לו". ומפרש רש"י:

"די מחסורו – ואי אתה מלווה להעשירו; אשר יחסר לו – אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו".

ולפום ריהטא נראים שני 'דיבורים' אלו כסותרים זה את זה: אם "אין אתה מצווה להעשירו" – למה תהיה מחוייב להעמיד לו "סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו", ענינים שאינם מוכרחים לצורך הקיום והפרנסה כו' ("עשירות")?

אלא, שהכתוב מדייק "די מחסורו אשר יחסר לו", ומכיון שהוא הורגל במציאות של "סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו", הרי עתה אין זה בשבילו ענין של "עשירות" אלא דבר הכרחי;

ונמצא מובן, איפוא, שדוקא מי שנתברך והורגל בעשירות – הרי כשנעשה "אביון" (ח"ו) חסרונו גדול יותר: כל עוד לא השיג "סוס" ו"עבד", אף שיש לו כדי פרנסתו וקיומו, עדיין מצטער הוא ומרגיש הוא "אשר יחסר לו"; בעוד חבירו, שלא נתברך לפני זה ולא הורגל בחיי עשירות, קל לו יותר להגיע לסיפוק ומנוחה, גם בלי "סוס" ו"עבד".

ברכה ללא הגבלות

אמנם לפי כל זה יש מקום עיון, והוא:

כוונת הכתוב כאן היא, כנ"ל, לבאר שהקב"ה יסבב הסיבות עד שכל אחד ואחד מבני ישראל יעשה תשובה שלימה.

ובכן, אם נפרש שהתשובה באה על ידי "הקללה" לבד – אתי שפיר, שאם ח"ו לא אסתייעא מילתא באופן אחר, הרי שמצב של "קללה" גורם ומעורר היהודי מיד לשוב לה';

אולם לפי דרכנו, שהכתוב כאן מדבר בשלימות התשובה המתעוררת דוקא על ידי ש"הקללה" באה לאחר "הברכה" – לכאורה אין זה "שווה לכל נפש"!

אך הביאור בזה, שבאמת אין לך אדם מישראל שלא קיבל את "הברכה" – וכפי שמובן מתוך דברי רש"י בתחילת פ' ראה:

הכתוב אומר שם "ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה. את הברכה אשר תשמעו אל מצות ה' וגו'". ומפרש רש"י את התיבות "אשר תשמעו": "על מנת אשר תשמעו".

וכוונתו מבוארת⁹, שלא אמר הכתוב "את הברכה אם תשמעו" אלא "אשר תשמעו":

הלשון "אם תשמעו" פירושו – שדוקא אם יקיים את הענין הדרוש, אז (לאחר קיומו) יקבל את שכרו ("הברכה");

אולם הלשון "אשר תשמעו" – "על מנת אשר תשמעו" – פירושו, שהדבר ניתן מיד, אלא שנתינה זו היא "על מנת", בתנאי שיעשה דבר פלוני. וכן הוא בנידון דידן, שהקב"ה נותן לבני ישראל את "הברכה" בוודאי, ורק שכדי שתתקיים אצלם ברכה זו בא התנאי "אשר תשמעו".

ומעתה מובן, שגם מי שחטא ופגם ועבר את הדרך ונענש על זה לאחר שחטא, הרי גם אצלו באה "הברכה" בתחילה – ורק שלאחר מכן, כשלא קיים את התנאי (לשמור את התורה והמצוות), אז נשתנה המצב כו';

ושוב אתי שפיר, שתוכן הפרשה, בדבר תשובה שלימה הבאה לאחר "כל הדברים האלה הברכה והקללה", הוא ענין השייך לכל אחד ואחד מישראל.

ויהי רצון, שמאחר שכל אחד בוודאי יקיים את התנאי ד"אשר תשמעו אל מצוות ה'", הרי שוב תתקיים אצלו "הברכה" בקביעות, והתשובה שלו לא תהיה תשובה על חטא, אלא בבחינת "והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה" – וכמבואר בספרים, שזהו ענינה של "תשובה עילאה"¹⁰ – בשמחה ובטוב לבב ומתוך כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בכל מכל כל.

(חלק יד – נצבים ג)

9. וראה במפרשי רש"י שהאריכו.

10. ראה לקו"ת ר"פ האזינו. ובכ"מ.

לעילוי נשמת האשה החשובה

מרת עלקא

ב"ר אברהם ברוך ז"ל

הבלין

נלב"ע כ"ד אלול תשמ"ח

*

הוקדש על ידי בני משפחתה שיחיו